

Gejevska in lezbična scena na Metelkovi

Intervencija v heteronormni javni prostor

Prizadevanja gejevskega in lezbičnega gibanja za vzpostavitev prostorskih možnosti za druženje gejev in lezbijk ter s tem za razvoj gejevske in lezbične scene in kulture segajo na njegov začetek, v leto 1984. Boj za prostor, to akcijsko geslo novih družbenih gibanj osemdesetih let 20. stoletja, je tudi homoseksualno gibanje vzelo skrajno resno in je še dandanes eno njenih temeljnih načel.

Še ne tako dolgo pred tem, vse do leta 1977, so bili homoseksualci v jugoslovanski socialistični družbi kriminalizirani, lezbijke pa tabuirane. Njihova prisotnost v javnem prostoru je bila prepovedana, sankcionirana in nezaželena. Vstop v javni prostor, izstop iz klozeta, socializacija homoseksualnosti so bili po dekriminalizaciji nujni naslednji koraki in od vzpostavitve gejevskega in lezbičnega gibanja v Sloveniji tudi njegove prioritete naloge.

Aprila 1984 je študentska kulturna organizacija Škuc-Forum, ki je izšla iz študentskega vrenja poznih šestdesetih let 20. stoletja, organizirala v Galeriji Škuc in še na nekaterih drugih prizoriščih po Ljubljani festival Magnus »Homoseksualnost in kultura«, ki je bil prvi javni homoseksualni dogodek v Sloveniji oziroma tedanji Jugoslaviji. Organizatorji in organizatorke so po festivalu objavili kratko brošuro Magnus, ki se je pozneje razvila v prvi homoseksualni fanzin, in vanjo zapisali:

Projekt Magnus je izpolnil zahtevo po subkulturni diferenciaciji v okviru pojma množične kulture; z drugimi besedami, če smo homoseksualci množično občinstvo (in to se je pokazalo), potem imamo pravico – in zdaj tudi možnost – do združevanja ob tistem, kar nas zanima in kar odpira prostor naše lastne socialnosti. Med osnovne razloge za takšno diferenciacijo sodi dejstvo, da homoseksualne socialnosti (še) ni mogoče realizirati v širši 'družabni sceni', kjer je socialnost ne le podrejena heteroseksualnemu užitku, marveč ji je ta naravnost zaukazana. (Velikonja in Greif, 2012: 59)

Festival Magnus je začrtal emancipatorni diskurz o homoseksualnosti v tukajšnjem javnem prostoru in gejevsko ter lezbično gibanje ga je v vseh, skorajda tridesetih letih obstoja komajda kaj

spreminjalo: emancipacija gejev in lezbijk naj poteka prek razsvetljene, libertarne politike, angažirane umetnosti in teorije ter oblikovanja scene in skupnosti. Prisotnost v javnem prostoru je po eni strani prinašala zahteve po socializaciji homoseksualnosti v javni sferi kot takšni ter obenem kulturni diferenciaciji, po drugi pa tudi boj za konkretne, fizične prostore, v katerih bi številne zahteve sploh lahko realizirali. Politično, kulturno in scensko so torej bili prepleteni že od samega začetka, tovrstni preplet kulturnega aktivizma, političnega delovanja in organiziranja družabnega življenja pa je še dandanes, če pogledamo na sorodna homoseksualna gibanja po svetu, izjemno redke in pravzaprav temeljno zaznamuje gejevske in lezbično gibanje v Sloveniji.

Umestitev prvih gejevskih in lezbičnih pobud znotraj študentskih platform, znotraj konteksta civilnih gibanj in alternativnih kultur ter nekomercialnih, javnih klubov, je bila za tukajšnjo dinamiko gejevskega in lezbičnega gibanja ter scene izjemno pomembna: omogočila je politično in kulturno radikalnejšo zastavitev samega projekta gejevske in lezbične osvoboditve in jo povezala z drugimi subkulturnimi in kontrakulturnimi vsebinami. Škuc-Forum ni bil le organizator prvega festivala Magnus, temveč je gibanju ponudil tudi stalno prostorsko okrilje. Škučevo pisarno na ljubljanski Kersnikovi 4 so si gejevske in lezbične organizacije od leta 1984 sicer delile še z nekaterimi drugimi skupinami civilne družbe, od leta 1989 pa so si izborile še redne nedeljske večere Roza diska v študentskem klubu K4. Ta vez s širšimi emancipatornimi politikami kljub nekaterim poskusom, denimo vdoru homokonservativizma v sredini prejšnjega desetletja, še vedno ni pretrgana in homogibanje ter homosцена sta še vedno njihov integralni del.

Umeščeno gejevskega in lezbičnega gibanja in scene v kontekst alternativnih politik in kultur se je v devetdesetih letih s sodelovanjem v zasedbi ljubljanske Metelkove nadaljevala in se poglobila. Spomniti se je treba, da je bil ustanovni član Mreže za Metelkovo, nastale leta 1990, poleg Gibanja za kulturo miru in nenasilja in Radia Študent tudi Škuc-Forum, vključno s svojim političnim združenjem Roza klub, lezbično sekcijo LL in gejevske sekcije Magnus. Gejevske in lezbične organizacije so v zahtevah po prostorih nekdanje vojašnice JLA videle predvsem možnost za stabilizacijo odprte in javne gejevske ter lezbične scene, kajti četudi je bila ta do leta 1993 že vzpostavljena, pa je bila zaradi svoje občasnosti krhka in ranljiva.

Poleg sicer rednih, a zgolj nedeljskih večerov Roza diska v klubu K4 in sestankov v Škučevi pisarni je homoaktivistom in homoaktivistkam v tistih prvih letih sicer uspelo organizirati tudi nekaj zabav v zasebnih lokalih, vendar so njihovi lastniki prav povsod kaj kmalu odpovedali sodelovanje. Tako je bilo v ljubljanskem lokalu Pri Amerikancu, kjer je homosцена gostovala leta 1985, ki se je na lepem zaprl, domnevno zaradi prenove in finančne neuspešnosti. Novembra 1987 je v Klubu mariborskih študentov in v organizaciji lezbične skupine LL potekal prvi zgolj-lezbični plesni večer v Sloveniji, ki se je končal s pretepom, saj je eden od članov KMŠ nadlegoval gostje, lezbijke pa so seveda udarile nazaj. Naprej: junija 1988 je LL organizirala družabni večer v ljubljanskem lokalu Stara cerkev, toda natakark je okrog polnoči vrgel lezbijke ven, češ da imajo dovolj za prvič. Decembra istega leta so bili organizirani trije mešani večeri v črnuški gostilni Pri Žagarju, a geji in lezbijke so lahko prišli šele po deseti uri, ko so drugi gostje že odšli (Velikonja in Greif, 2012: 91–92). In tako naprej. Sodelovanje pri zasedbi Metelkove je tako bilo prva prava priložnost, da bi geji in lezbijke dobili svoje, avtonomne, stalne in večje prostore, kar bi sploh omogočilo oblikovanje stabilnejše gejevske in lezbične scene ter skupnosti.

Takšen razvoj, kjer so prostorske zahteve tako integralen del zahtev gejevskega in lezbičnega gibanja, je specifičen. Vsaj na Zahodu je gejevske in lezbično gibanje pogosto izšlo iz že prej vzpostavljene scene, ki jo je v urbanih središčih omogočila večja koncentracija lezbične in gejevske populacije, prav tako pogosto pa gibanje in scena sploh nista našla skupnega imenovalca.

Vselej pa pomeni homoprostor ne glede na to, ali je del političnega programa ali pač zgolj posledica potreb po druženju, ostro intervencijo v heteronormni prostor.

Razvoj odprte in javne gejevske in lezbične scene moremo nujno razumeti tudi znotraj tega vidika: ne le zasedanja javnega prostora, temveč tudi zasedanja heteronormnega javnega prostora. Učinek ali pač namen tabuizacije in pred tem tudi kriminalizacije homoseksualnosti je namreč absolutno heteronormni, heteroseksualiziran javni prostor, kar pomeni, da v javnosti ni nikakršne sledi o tistih spolnih ali seksualnih identitetah, ki ne potrjujejo izključno heteroseksualnega socialnega režima. Vsakršna javna ali celo zgoščena prisotnost spolno in seksualno nekonformnih identitet, denimo, gejev in lezbijk, homoseksualnih prostorov druženja ali parad ponosa, je – danes nič manj kot nekoč – nezaželen rez v ta negovani in absolutno heteronormni, heteroseksualizirani javni prostor. Tako vselej pridobi nujno protiheteronormativno intonacijo (Velikonja, 2011: 9).

Če je sistem prisiljen dopuščati vse te družbene pošasti, vse te družbene odklone, jih najpogosteje zgosti na družbenih robovih, znotraj zamejenega območja, in jih še dodatno obremeni s predsodki, negativnim predznakom in družbeno stigmo. Ta odnos med prostorskim in obrobniim je otipljiv: v tako imenovanih območjih rdečih luči urbanih centrov tako pogosto sobivata prostitucija in homosцена. V Ljubljani je gejevsko in lezbično gibanje našlo svoj domicil znotraj alternativne scene osemdesetih let, prav tako obremenjene s splošnim družbenim zavračanjem in sistemsko represijo. Metelkova je del iste zgodbe, istega sistemskega povezovanja marginalnosti, iz katerega je posledično prav tako nastala široka, združena fronta z močnim emancipatornim potencialom – za vse udeležene. Naj poudarim, da je s prisotnostjo homoscene tudi sama Metelkova pridobila še ta dodaten subverzivni, politični pomen: razbijanje heteronormne družbene totalnosti.

Ambicija Metelkove je resnično bila postati multitudni prostor. Geji in lezbijke smo zaradi zgodovinske izkušnje sistemske represije in družbenega zavračanja še posebej pozdravili to načrtovano vzajemnost, ta skupni socialni, kulturni in politični prostor. Po novih družbenih gibanjih osemdesetih let je bila Metelkova druga širša politična in kulturna platforma, ki je geje in lezbijke ter gejevsko in lezbično gibanje sprejela kot del svojega programa.

Dandanašnja realnost Metelkove je dejansko mozaik različnih in avtonomnih – toda vse prepogosto tudi nespravljivo ločenih ali celo sovražnih družbenih skupin. Družabne scene sicer obstajajo v skupnem prostorskem kontekstu, a vsaj kar se tiče gejev in lezbijk, pomeni prestop iz zamejenega gejevskega in lezbičnega kroga pogosto velik problem, ki se mu skorajda neizogibno pridruži homofobno nasilje.

Homofobnih incidentov je bilo na Metelkovi v teh dvajsetih letih precej: naj na tem mestu omenim samo en primer, ki se je zgodil oktobra 2010 v klubu Gromka, ko je eden od obiskovalcev uriniral po dekletu, ki je prišla tja s svojim dekletom. Sledilo je prerivanje, na lezbični par sta se spravila še en obiskovalec in obiskovalka, med pretepom pa so jima vpili: »Pejta v Tiffany!« Ob poznejši policijski obravnavi napada je sledila še ena grenka metelkowska lekcija, saj osebe Gromke ni prepoznalo ali pač ni hotelo prepoznati homofobne narave incidenta. Tako se pogosto zdi, da sta homokluba Monokel in Tiffany za geje in lezbijke še vedno edini varni točki v vztrajni heteronormni pokrajini – tudi znotraj Metelkove in kljub metelkovski deklarativni politiki sožitja.

Kakorkoli, z zasedbo Metelkove septembra 1993 je prostore v levem pritličju stavbe Lovci, takrat poimenovane sociostavba, dobilo tudi gejevsko in lezbično gibanje oziroma Magnus, LL in Roza klub, gejevske in lezbične organizacije društva Škuc, in jih oblikovalo kot klube – danes kot gejevski klub Tiffany in lezbični Monokel. Pridobitev novih prostorov pa je prinesla tudi nova vprašanja o tem, kakšno kulturo in družabnost naj lezbično in gejevsko gibanje sploh ustvarja.

Stabilizacija gejevske in lezbične scene in skupnosti

V tisti septembrski noči leta 1993 so pri zasedbi nekdanje vojašnice JLA sodelovali tudi aktivisti in aktivistke homoseksualnega gibanja Suzana Tratnik, Nataša Sukič, Miran Šolinc in Zoran Pavasovič. Suzana Tratnik se spominja:

Z Natašo sva bili v K4, mislim, da kar tako, ni bila nedelja ali da bi katera delala. Razširila se je novica, da se Metelkova podira in da jo moramo fizično zaščititi, sicer nikoli ne bomo dobili teh prostorov, za katere smo se prek krovne Mreže za Metelkovo pogajali že od izpraznitve vojašnice naprej (verjetno). Od nekod sta se našla Šuli in Zoran Pavasovič in skupaj smo zaščitili svoje obljubljeni prostore v Lovcih ... Ko smo šli peš proti vojašnici, je Zoran vzhičeno vzkliknil: 'Ljudje moji, pa jaz delam proti državi!' (Velikonja in Greif, 2012: 135–136)

Metelkova je povsem spremenila dinamiko gejevske in lezbične scene: pridobitev novih prostorov je pomenila možnost za njeno razširitev in zgostitev, saj so bili metelkovski homoklubi že od zasedbe naprej – ob primerjavi z enkrat tedenskim srečevanjem v Roza disku v klubu K4 ali z občasnimi sestanki v Škučevi pisarni – odprti pogosteje. Gibanje je pridobljene prostore že na začetku namenilo za klubske dejavnosti, četudi je bilo v naslednjih letih veliko razmišljanja o tem, katera namembnost je bolj upravičena – ali »delanje« scene prek klubskega programa ali utrjevanje pisarniških, ožjeaktivističnih zmogljivosti. Odločitev za odprte klube in ne za zaprte pisarne je nazadnje pripeljala do hitrejšega razvoja gejevske in lezbične družabne scene, nato pa tudi do oblikovanja gejevske in lezbične politične skupnosti.

Sprva je redni program, ki so ga organizirali Magnus, LL in Roza klub, potekal ob ponedeljkih, sredah in petkih zvečer. Z leti se je urnik sicer venomer spreminjal, toda skupaj z nedeljskim Roza diskom v K4 se je scena od zasedbe Metelkove lahko srečevala (skorajda) vsak dan. Na tem mestu naj še enkrat opomnim na zgodovinsko izoliranost in atomiziranost gejev in lezbijk – in torej na izjemen pomen, ki ga je imela takšna možnost kontinuiranega srečevanja.

Obenem pa je aktiviste in aktivistke čakala zahtevna naloga: oblikovati kontinuiran gejevski in lezbični program. Metelkova za gejevsko in lezbično sceno in kulturo sicer ni bila konstitutivni prostor, saj sta bili do tedaj že vzpostavljeni, je pa ponudila priložnost, da se kulturne in družabne možnosti razširijo iz zgolj klubskega programa tudi na druge oblike.

Predvsem pa so se na Metelkovo začele stekati vse pred tem razpršene dejavnosti. Na Metelkovo so se preselili sestanki lezbične skupine LL, ki so prej potekali v pisarni na Kersnikovi 4 in v gostilni Rio, prav tako tudi transvestitski šovi prvih scenskih kraljic preobleke, Salome ali Elene ali Štumpantl sisters, pozneje Sester, in umetniški performansi, denimo Mirčev hommage Klausu Nomiju ali performativni projekti Aquarius, ki so prej lahko potekali le v Roza disku. Obenem je homoscena na Metelkovi z leti spodbudila številne nove gejevske umetnike in lezbične umetnice ali kolektive: performanse Urške Sterle in kralja preobleke Gorana ali koncerte Mete Erženičnik, cikel kabarejskih nastopov Somrak bleščavih sprevržencev v Tiffanyju ali Mme. Monoquelle v Monoklu. Celotno jedro homoseksualne kulture in scene se je postopoma, a nezadržno selilo na Metelkovo in se tam ustalilo: prvi scenski fotografi in fotografkinje, denimo Frenk Fidler (1943–2012), Jasna Klančičar in Aquarius, ki so prej komajda lahko razstavljali, so na Metelkovi dobili razpoložljiv prostor. Prav tako je pomembno omeniti, da je Metelkova prvič omogočila oblikovanje interierja gejevskih in lezbičnih prostorov: interier prvega metelkovskega homokluba je tako naredil arhitekt Jerko Gluščević, zidne instalacije na vrtu pa slikar Andrej Brumen Čop; pozneje pa so notranjo podobo uredili tudi Renato Volker, Ana Marija Kanc in številni drugi.

¹ V metelkovskih lezbičnih in gejevskih klubih, ki so bili v dvajsetih letih različno poimenovani – Magnus klub, Konzulat, Tiffany, Monokel – so bili programski vodje: Brane Mozetič, Andrej Pungerl, Renato Volker, Miran Šolinc, Jernej Škof, Nataša Velikonja in Tatjana Greif, Margareta Lorger, Suzana Tratnik in Ganca Gan, Nataša Koradžija, Teja Oblak in Tadeja Pirih, Nina Hudej in številni drugi.

Metelkova je pripomogla k utrjevanju in razširjanju že prej uveljavljenih umetniških izrazov. V homoklubih poteka spremljevalni program vsakoletnega Gejevskega in lezbičnega filmskega festivala. Gejevska in lezbična literatura, ki je bila že prej trdno vzpostavljena s knjižnima zbirkami Škuc Vizibilija in Lambda, je od leta 2004 dobivala močno podporo z Večeri gejevske in lezbične literature, ki so nastali v Monoklu ob praznovanju dvajsete obletnice gibanja in ohranjajo homoseksualno literarno sceno izjemno živo. Po drugi strani pa je metelkowska scena postala tudi literarni

motiv: domači gejevski literati in lezbične literatke so o Metelkovi zelo veliko pisali in opisovali njene različne vidike. Pesnik in aktivist Brane Mozetič tako začne svojo zadnjo zbirko *mesta ure leta* s pesmijo *metelkova*:

noči so se razpirale, vrata so me vodila v vse beznice sveta, v kraljevske dvorane, v zapore in spovednice. in potem spet v tiffany. kot slika na ekranu, ki nenehno skače. vmes so se pojavljale črne luknje, ko ni programa. prostor, kjer sem se počutil varen. karkoli bi že bilo. in kjer se mi ni moglo nič zgoditi. razen seksa na stranišču. ali fanta, okoli katerega bi se vrtel celo noč. moral je biti visok, ali pa na podstavku, na kocki morda, na odru, v dj-kabini. moral sem ga gledati gor. to je prinašalo čaščenje. bogovi morajo biti mladi. (Mozetič, 2011: 5)

Ali pa odlomek iz zgodbe *Berlin – Metelkova* Suzane Tratnik, iz njenega prvenca *Pod ničlo*:

Na moji levi je akvarij, na desni šank in ženske. Ura je že pozna. Ali pa zgodnja. Z Daro sediva za isto mizo v kotu in mogoče je zato najin zorni kot na Metelkovi vedno isti. Nekatero ženske se objemajo ali celo poskušajo plesati v ritmu, ki nima zveze z glasbo. In ob glasbi, ki nima zveze s plesom. Ko se objemajo, vedno posumim, da so preveč popile. Anita se previdno spogleduje z vsemi in se pogovarja le z nekaterimi, o katerih gotovo misli, da bi lahko bile dobra izbira. Zadovoljna sem, ker skrivaj pogleduje k meni. (Tratnik, 1997: 82)

Urška Sterle v zgodbi *Izvor vrste* iz knjige *Večno vojno stanje* opiše dogajanje v petkovih homoklubih:

Tako sva dolgo stali druga ob drugi in opazovali pedrovje in lezbovje v pisanih pekovich bojnih barvah. Nekateri so plesali, spet drugi kramljali, kar precej jih je predrzno flirtalo s simpatijami. Nekaj jih je bilo že pošteno pijanih, zadetih ali pa enostavno utrujenih od življenja in so se naslanjali na ramena drugih. (Sterle, 2010: 96)

Z Metelkovo je lahko v aktivizem vstopilo precej več zainteresiranih in angažiranih gejev in lezbijk, saj je vsakodnevno druženje, katerega namen ni bila zgolj zabava, omogočalo razpravljanje, načrtovanje, snovanje novih projektov. Oblikovati so se začele klubske programske skupine.¹ Iz druženj se že vsa leta generirajo umetniške skupine, DJ-kolektivi, denimo Female'scream, Lezklektika ali Esterion, ki ohranjajo visoke glasbene standarde sodobne, predvsem elektronske glasbe. Žuri se pogosto dopolnjujejo s politično močnejše obarvanimi temami: omenim naj zgolj konceptualne, feministične večere Revoltaže. Zaradi ves čas dostopne scene se je pospešila kulturna raznolikost znotraj same scene, saj so se posamezne gejevske in lezbične kempovske subkulture, izrazi in stili – bučarke, femice, kralji preobleke na lezbični sceni, kraljice preobleke, transvestiti, tete, medoti na gejevski – ne le hitreje oblikovali, temveč so dobili tudi varen prostor za svojo prezenco in prezentacijo – z vsemi subkulturnimi elementi, denimo z »lezbičnim šankom«, ki je na lezbičnih

barskih scenah prav posebna družabna institucija. Leta 2003 je, denimo, na Metelkovi gostoval fotograf Del LaGrace Volcano in organiziral delavnico za »balkanske kralje preobleke«.²

Metelkova je bila pravzaprav prvi stalni prostor, kjer smo lahko geji in lezbijke redno nastopali, razstavljali, razpravljali. Kulturni program se je venomer dopolnjeval tudi z diskusijskim in izobraževalnim, z okroglimi mizami, debatami, predavanji, kar je pomembno pripomoglo k teoretskim refleksijam in premišljevanjem, ki prevevajo sodobne teorije spolov in seksualnosti in se gibljejo od identitetnih politik do queer oziroma postidentitetne teorije. Te diskusije o razlikah med identitetnimi in queer politikami so precej zaznamovale tudi različne zamisli o tem, kako naj bodo homoklubi sploh koncipirani, in so nihale od identitetnega koncepta izrecno poimenovanega gejevskega oziroma lezbičnega kluba, ki je močno zaznamoval prva leta zasedbe in pravzaprav še vedno opredeljuje oba kluba, do queer politike, ki sledi premisi, da sta spolna in seksualna identiteta bolj fluidni, identitetni politiki pa očita implicitno represivnost.

Te različne zamisli so sicer pogosto pripeljale do notranjih trenj, ki so včasih napačno dobila generacijski predznak, a kljub temu ni nepomembno poudariti, da homoprostori na Metelkovi, ne glede na to, ali so v določenem obdobju lezbični in gejevski ali queer, mešani ali včasih ločeni, v vseh letih delujejo sinhrono. Takšna skupna in povezana scena je v svetovnem merilu precej redka posebnost.

Sprva je bilo na metelkovski homosceni tudi nekaj večjih pretresov. Pot do povezane scene, pa tudi do izostritve gejevske in lezbične kulture, ni vedno potekala na podlagi kreativnega in političnega soglasja, temveč zelo pogosto tudi prek hujših konfliktov in organizacijskih zapletov. Že takoj po zasedbi je izbruhnil razkol med feministično in lezbično sceno, saj so feministične organizacije, takrat locirane na desni strani pritličja Lovcev in pod skupnim okriljem Ženskega centra, imele kar precejšnje težave z lezbično eksplicitnostjo, obenem pa je bil Ženski center zasnovan kot izključno ženski prostor. Oboje seveda lezbičnemu delu, skupini LL, ki je svoj aktivizem zastavila tudi na izrecnosti lezbištva in ki je bila v preteklosti zaradi skupnega protihomofobnega boja izjemno povezana z gejevim aktivizmom in samimi geji, ni ustrezalo; lezbijke so se zatorej še istega meseca, septembra 1993, preselile h gejem v levo krilo pritličja Lovcev in tam tudi ostale.

Kar hitro so nastali tudi zapleti znotraj same homoscene. Politični in subkulturni predznak Metelkove, pa tudi njeni pogoji druženja v tistih prvih letih, so bili za velik del scene nepremostljiv problem in so v marsičem oblikovali ali pa zgolj izrazili nekakšno razredno ločnico znotraj scene. Treba je poudariti, da je homoseksualna populacija politično, kulturno, svetovnonazorsko izjemno heterogena, da homoseksualna usmerjenost kot takšna seveda ne predpostavlja niti razredne niti politične enotnosti, in to se je izrazilo tudi v primeru Metelkove, tako kot že tudi pri drugih projektih gibanja. Nadalje: kljub neizprosnosti homofobiji in mizeriji klozeta se velik del homoscene nikdar ni prepoznal v identitetni aktivistični politiki, v politizaciji homoseksualnosti, v projektih in programih, ki so pozivali k razkritju gejev in lezbijk, ki so bili javni in odprti in so kot takšni nujno prinašali konfliktno izpostavljenost v odnosu do širše družbe. Metelkova je bila od samega začetka tako zelo zaznamovana s političnim bojem, da je tudi njen gejevski in lezbični del predvideval bolj izrecen, javni angažma. Za precejšnji del homoscene je takšna bližina javne izpostavitve pomenila precejšnjo zavoro.

Obenem pa je del homoscene zavračal tudi subkulturni ali kontrakulturni moment Metelkove in se s skvotersko, sodelovalno kulturo nikakor ni čutil naslovljenega. Predvsem geji so pogosto prevzeli splošne predsodke do Metelkove, govorili, da gre za zgolj še eno štreko, štrik plac (beri: fuk plac), za »podaljšek štacjona« (Velikonja, 2011: 12). Ker se je z nastankom Metelkove jedro

² Vse dejavnosti gejevske in lezbične scene na Metelkovi so podrobno popisane v številnih publikacijah, revijah in knjigah. V delu *Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012* (Velikonja in Greif, 2012), ki obsega skorajda štiristo strani, je zabeležen prav vsak lezbični dogodek v klubu Monokel. Gejevski del mora svojo kronologijo še napisati, je pa že precej povzeta v zborniku *Dvajset let gejevskega in lezbičnega gibanja: 1984–2004* (Velikonja, 2004).

gejevskega in lezbičnega programa postopno selilo iz Štirke, pred tem edinega gejevskega in lezbičnega kluba, ki pa je bil za številne geje in lezbijke pogosto sprejemljiv samo zato, ker je bil prekrit z odejo študentskega kluba, v metelkovske klube, se je izostrila tudi nekakšna lestvica socialnega razkritja (Velikonja, 2011: 15): Metelkova je bila veliko bolj aut, razkrita.

Tudi sam program na Metelkovi je bil veliko bolj participativen in je zahteval veliko večji angažma kot zgolj nakup vstopnice za Roza disko, štrikanje po štrekah ali druženje znotraj zasebnih krogov in v klozetu. Ta, za geje in lezbijke precej nov način razmišljanja in delovanja, so prinesli že sami načini druženja v prvih letih Metelkove in do leta 1996, ko ni bilo vode in elektrike in je bila participativna kultura nuja, pozneje pa se je samo še stopnjevala z organizacijo delovnih, izobraževalnih, mednarodnih taborov ali parad ponosa. Ganca Gan, ena od koordinatork kluba Monokel, je takole opisala to sodelovalno okolje:

Meni je bil praznik vseh praznikov, ko smo napeljale vodo v Monokel, ker prej smo vse morale pomivati v veceju. Klub smo obnovile dvakrat in enkrat razširile, ko so YHD odšli v bivše prostore Ženskega centra. Veliko punc je sodelovalo pri obnovi in pri programu, pri sprotne čiščenju, drobnih opravilih. Bilo je vloženo zares ogromno prostovoljnega dela. Od vseh let vodenja kluba se meni zdi moj največji doprinos nabava komplet feršterkerije, ki je prej ni bilo, torej CD-plejerjev, zvočnikov, mešalke in mikrofona. Prej smo imele samo en kasetar in zvočnike od Sukič. (Velikonja in Greif, 2012: 235)

Metelkovski homoklubi s svojimi elementi kreacije in scenske participacije, prosti pred kapitalskim diktatom, imperativom množičnosti in profitno logiko, so tudi nujna obramba same homoscene: gejevska in lezbična scena je v Ljubljani tako majhna, da ne bi »preživela« komercializacije. Tudi poznejšim zasebnim homolokalom, ki bi lahko trajali dlje, saj njihovih lastnikov ali najemnikov ni obremenjevala homofobija, to ni uspelo.

Zaradi tega novega elementa participacije in kreacije so se sami geji in lezbijke začeli družiti drugače, kar je v končni posledici pripeljalo v postopno prehajanje od same scene do oblikovanja skupnosti. Že na prvi paradi ponosa leta 2001, ki je nastala ob podpori metelkovske politične neformalne skupine Urad za intervencije (UZI), je bilo jasno, da je iz nočne, klubske scene nastala močna politična skupnost: da je iz navidezno nepovezane diskotečne scene nastala politično ozaveščena in identitetno povezana skupnost. Parade ponosa, ki odtlej potekajo v Ljubljani vsako leto, se vselej začnejo na Metelkovi, tej bazni postaji gejev in lezbijk, in se tam tudi končajo z obveznim paradnim žurom.

Tovrstna sinteza scenskega, kulturnega in političnega prav gotovo spada med najpomembnejše momente Metelkove v celoti, ne le za njen gejevski in lezbični del. Kulturno identiteto kot politično in ne le zasebno je gejevsko in lezbično gibanje sicer precizno gradilo že prej: Sekcija za socializacijo in kulturo homoseksualnosti Magnus jo je artikularala že v *Gayzinu* leta 1985 skozi razliko med pojmom gej in homoseksualec:

Gej je oseba, ki je seksualno nagnjena k istemu spolu, vendar to svoje nagnjenje realizira preko socialnih faktorjev. Na tak način izgrajuje svoj jezik, modo, umetnost, svojo zavest in svoje institucije, kot so bari, časopisi, centri – kratka, skupnost. Na drugi strani pa je homoseksualec nekdo, čigar kontakt z osebami istega spola se začne in konča pri seksu, brez neke jasne zavesti o svoji pravi identiteti. (Velikonja in Greif, 2012: 59–60)

Ta politični in socialni vidik Metelkove vseskozi moti sisteme oblasti. Mediji vseskozi kar tekmujejo, kateri bo bolj razveljavljaj prav ta javni, politični in kulturni, emancipacijski moment celotnega kompleksa Metelkove. Magov novinar Dejan Steinbuch je leta 2000 takole pisal:

Kam? V Ljubljani mlade nenehno muči to prešernovsko vprašanje. Ni namreč nobenega pametnega zbirališča zanje. Metelkova je daleč od tega, saj si je zaradi vandalizma v preteklih letih ustvarila negativno podobo. O tem so še najbolj prepričani sosede, ki redno kličejo policijo zaradi preglasnega 'dogajanja' za zidovi nekdanje vojašnice. Prejšnji teden je policija v enem večeru posredovala dvakrat ... (Steinbuch, 2000)

Ali *Delov* kolumnist Boris Jež, za katerega je Metelkova ultimativna prisposoba vsesplošnega razkroja:

Glavna napaka prejšnje oblasti pod taktirko Viktorije Potočnik je bila, da je Metelkovo razširila na vso Ljubljano. V mestu se je morala elitna kultura poskriti v nekaj poslednjih zatočišč, namesto nje pa je na elitnih lokacijah prevladal punk. Mesto se je zbanaliziralo, izgubilo je osnovni kontrapunkt starega in novega, spoštljivega in vsakdanjega, sleherni urbani spomenik so ponižali v funkcijo zabavljaškega grafitarstva. (Jež, 2002)

Na enak način je medijski diskurz depolitiziral tudi gejevsko in lezbično skupnost. Reprerentacije homoseksualnosti so si v medijih v Sloveniji v zadnjih štirih desetletjih sledile od njene popolne tabuizacije, prek zelo kratkotrajnega sprejemanja aktivističnega, emancipacijskega, političnega diskurza v osemdesetih letih 20. stoletja, v začetku devetdesetih pa so se ustalile pri tabloidizaciji homoseksualnosti in njeni ponovni predpolitični postavitvi. Ta linija se je ob oblikovanju homoklubske scene na Metelkovi zgolj nadaljevala. Značilen primer takšnega medijskega upodabljanja – opisovanja homoscene kot zaklozetirane mizerije v mračnem polsvetu – je, denimo, prispevek »Sedem let življenja na Metelkovi« Domna Mala iz *Slovenskih novic* z dne 24. avgusta 2000. Mal ob sedmi obletnici Metelkove piše, da stavbo Lovci »običajno zasedajo pedri in lezbijke, daleč sloveče petkove žure pa obiskujejo tudi revčki normalčki«, nato pa nadaljuje:

I, tudi Tiffany ni bil od muh. Ličen kafič se je napolnil, v pomanjkljivi svetlobi so se zavrtle figure, same, v dvoje. Disko je donel skozi napol odprta okna, v parkec, nastlan z vsakršno svinjarijo. Džankijev pa tam ni bilo. Tudi Metelkovci jih namreč ne marajo preveč. Jim kvarijo imidž. (Mal, 2000)

Homoscena se tako v številnih momentih spopada z enakimi problemi, kot jih ima ves kompleks Metelkove. Ves kompleks je nezaželen in oblast že dvajset let izvaja neštete nasilne napade, s katerimi ga hoče razbiti, razpršiti in razdeliti – od začetnega rušenja septembra 1993 in izklopa vode ter elektrike v naslednjih letih do inšpekcijskega in policijskega nadlegovanja. Oba homokluba in njune goste ter gostje vsa leta trpinčijo neonacisti: v času parad ponosa je območje okrog Metelkove tako nevarno, da geji in lezbijke pridemo le v večjih skupinah. V Tiffany in Monokel so neonacisti že vrgli molotovko, razbili opremo in porezali obiskovalce. In kaj počno medtem varuhi reda? Šestnajstega decembra 2010 ob enajstih zvečer je v Monokel vstopila skupina inšpektorjev in policistov, popisala obiskovalke in zahtevala pojasnilo o tem, kaj se v prostoru dogaja. Tega večera je potekal žur ob ponovni otvoritvi obnovljenega Monokla, na katerem so nastopale skorajda vsa lezbične performerke in didžejke. Da klub ne bi dobil denarnih kazni, ki si jih preprosto ne more privoščiti, so organizatorke »pojasnile«, da gre »za zasebno zabavo ob praznovanju rojstnega dne Tatjane Greif« (Velikonja in Greif, 2012: 306).

Inšpekcije in policija namreč razpolagajo v primeru Tiffanyja in Monokla s še prav posebnim navojem nadzora. Oba kluba se namreč od preostalih ločita po tem, da sta legalizirana: prostori v obnovljenih Lovcih so v lasti Mestne občine Ljubljana, ta jih je septembra 1996 oddala društvu

Škuc, ki je tako zavezano k spoštovanju formalnih pravil društvenega obratovanja. Leta 2006 je začel veljati nov Zakon o društvih, ki je v društvenih klubih prepovedal šank – iz česar se je klubski program pravzaprav napajal. Oblasti je s tem ukrepom in v duhu časa uspelo z eno potezo zaščititi zasebni, pridobitni gostinski sektor, obenem pa je nevladnim, nepridobitnim programom odvzela možnost finančne avtonomije ter tako ogrozila njihov obstoj in s tem tudi obstoj scen (Velikonja, 2011: 227–228). Monokel in Tiffany in z njima javno, odprto lezbično in gejevsko sceno je ta ukrep tako uničujoče prizadel, da je bilo potrebnih več let, vsaj do leta 2010, da se je homoscena znova vzpostavila na prejšnje stanje.

Prostor kot perspektiva

A ne glede na vse sistemsko nasilje in ne glede na turbulentno dinamiko tudi samega gejevskega in lezbičnega scenskega razvoja sta metelkova homokluba, gejevski Tiffany in lezbični Monokel, dandanes najstabilnejši center gejevske in lezbične družabnosti v Sloveniji. Poleg številnih skupin, revij, knjižnih zbirk, projektov, Lezbične knjižnice, sta gradnika lezbičnega in gejevskega gibanja in javne gejevske in lezbične scene v Sloveniji. Sta izborjen, nujen in nepogrešljiv življenjski prostor male, a vitalne gejevske in lezbične skupnosti v Sloveniji.

To je predvsem posledica njenega dvajsetletnega, neprekinjenega delovanja. Nadalje: kluba na Metelkovi sta izrecno označena kot lezbični oziroma gejevski; drugi scenski prostori, denimo večeri v klubu K4 ali ljubljanska kavarna Open, ki so sicer prav tako izjemno pomembni v vsakdanjem življenju gejev in lezbijk, so označeni kot mavrični, kot roza ali pa so gejem in lezbijkam prijazni. Ta identitetni moment je pomemben: oba kluba sta imela od samega začetka osnovno nalogo – najprej postati, nato pa ostati stabilna prostora lezbičnega in gejevskega druženja, socializacije in kulture. Četudi klubske zabave pritegnejo neizmerno več gostov in gostij kot kulturni program, četudi se zdijo žuri v Monoklu ali Tiffanyju preveč »zgolj zabavlaški« glade na preostali program Metelkove, četudi se zdi, da klubski program sam po sebi ne more vsebovati eksplicitnejše političnosti, pa je treba pri natančnejšem presojanju nujno upoštevati ne tako daljno tabuizacijo homoseksualnosti in atomizacijo gejev ter lezbijk in strmo dejstvo, da javna gejevska in lezbična prisotnost še vedno naleti v širši družbi na oster odpor.

Že vsak posamezni gej ali lezbijka je družbeni problem, stabilna gejevska ali lezbična skupnost, scena ali kakršnakoli homoseksualna kolektivnost pa neizbežno predstavlja hudo motnjo v totalnem, heteronormnem redu. Gledano iz tega zornega kota postaneta nabito polna Tiffany in Monokel izjemen politični dosežek. In z njima vsa Metelkova. In če zaokrožim z besedami Nataše Koražije, nekdanje koordinatorke Monoklovega programa:

V sosesčini s simpatičnim gejevskim neobarokom, valovi novega primitivizma, machofuzbalizma, imperializma mestnih oblasti in policijskega paraderstva klub živi naprej in med potjo ne odkriva nič že obstoječega, ampak nekaj, česar si zdaj še ne znamo predstavljati. (Velikonja in Greif, 2012: 201)

Literatura

- GREIF, T. (2011): *Skozi razbito steklo*. Ljubljana, Škuc.
JEŽ, B. (2002): *Provincia v središču*. *Delo*, 21. 12. 2002.
MAL, D. (2000): *Sedem let življenja Metelkove*. *Slovenske novice*, 24. 8. 2000.

- MOZETIČ, B. (2011): *mesta ure leta*. Ljubljana, Škuc.
- STEINBUCH, D. (2000): Ljubljana je zaspana. *Mag*, 16. 8. 2000.
- STERLE, U. (2010): *Večno vojno stanje*. Ljubljana, Škuc.
- TRATNIK, S., SEGAN, N.S. (1995): *L: zbornik o lezbičnem gibanju na Slovenskem 1984–1995*. Ljubljana, Škuc.
- TRATNIK, S. (1997): *Pod ničlo*. Ljubljana, Škuc.
- VELIKONJA, N. (2004): *Dvajset let gejevskega in lezbičnega gibanja: 1984–2004*. Ljubljana, Škuc.
- VELIKONJA, N. (2011): *Lezbični bar*. Ljubljana, Škuc.
- VELIKONJA, N., GREIF, T. (2012): *Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012 s predzgodovino*. Ljubljana, Škuc.